

Леонід Чуприна,

канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

АНАЛІТИЧНІ ПІДРОЗДІЛИ БІБЛІОТЕКИ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Аналізується визначення стратегічних комунікацій, місце аналітичних підрозділів бібліотек у системі стратегічних комунікацій на базі досвіду аналітичних підрозділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

Ключові слова: стратегічні комунікації, інформаційно-аналітична діяльність бібліотек, протидія інформаційній агресії.

Українські науковці дедалі більшу увагу приділяють проблемам впровадження в країні системи стратегічних комунікацій (страткому). Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю створення ефективного механізму протидії інформаційній агресії з боку РФ. Г. Почепцов у своїй праці дослідив питання стратегічних комунікацій у політиці, бізнесі й державному управлінні [1].

Колектив авторів на чолі з В. Горбуліним визначає стратегічні комунікації як рамковий підхід до впровадження окремих заходів із протидії дезінформації та інформаційній агресії [2]. Поняття й сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні розглянуто в публікації О. Кушнір [3]. Основні характеристики стратегічних комунікацій дає С. Соловійов [4] і досліджує їхню роль у реалізації реформ [5]. Стаття А. Баровської присвячена стратегічним комунікаціям НАТО [6], В. Ліпкан здійснив експертний аналіз проекту Стратегії розвитку ефективних комунікацій у ЗСУ [7] та проаналізував роль стратегічних комунікацій у протидії гібридній війні проти України [8]. С. Гуцал розглядає публічну дипломатію в контексті стратегічних комунікацій [9], Д. Дубов та А. Баровська досліджують організаційно-правові проблеми впровадження системи стратегічних комунікацій в Україні [10]. Заслугує на увагу аналіз Є. Тихомірової досвіду ЄС щодо протидії російській пропаганді [11].

Водночас роль наукових бібліотек, зокрема її аналітичних підрозділів, у розвитку стратегічних комунікацій у науковій літературі не розглядається. Частково внаслідок застарілих поглядів на бібліотеку лише як на книгозбірню, а не інформаційний центр. Крім того, тема вдосконалення страткому не набула необхідної актуальності в суспільстві, а в трактуванні визначення стратегічних комунікацій спостерігається звуження переліку можливих їхніх суб'єктів. Принаймні роль бібліотек у цій системі за офіційними документами простежити не вдалося. У цій статті окреслимо основні напрями можливої взаємодії аналітичних підрозділів бібліотек з органами державної влади в системі стратегічних комунікацій.

Активна участь наукової бібліотеки в соціокомунікаційних процесах є однією з умов її успішного розвитку. У нинішніх реаліях важлива частина суспільних процесів пов'язана з організацією інформаційної протидії зовнішнім інформаційно-психологічним впливам, гібридним загрозам. Саме з цією метою у 2015 р. було започатковано Партнерство у сфері стратегічних комунікацій на офіційний запит Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) до департаменту громадської дипломатії НАТО. Початковий етап становлення системи стратегічних комунікацій в Україні планується завершити до 2018 р. Про важливість побудови дієвої та ефективної системи стратегічних комунікацій ідеться у Воєнній доктрині й Доктрині інформаційної безпеки України. Апаратом РНБО України та Національним інститутом стратегічних досліджень здійснено функціональний аналіз сфери стратегічних комунікацій.

У ряді вітчизняних міністерств створено відповідні структурні підрозділи, працюють радники зі стратегічних комунікацій, експерти, аналітики і фахівці з цього напрямку.

Запровадження системи стратегічних комунікацій передбачає:

1. Розроблення принципів міжвідомчої комунікації – від стратегічного до тактичного рівня.
2. Розроблення базових документів і правил, які окреслюватимуть функції й мету стратегічних комунікацій.
3. Розроблення функцій і структур для всіх ключових гравців систем державних стратегічних комунікацій.
4. Створення тіснішого зв'язку між розробленням і плануванням комунікаційної політики, зокрема на найвищому національному стратегічному рівні, а також на рівні окремих міністерств і департаментів.

5. Розроблення механізмів координації та принципів на міжвідомчому рівні.

6. Надання ключовим гравцям повноважень для здійснення й контролю функцій стратегічних комунікацій.

7. Забезпечення необхідними технічними та інфраструктурними засобами.

8. Введення дисциплін стратегічних комунікацій в освітні програми підготовки профільних фахівців, розроблення єдиної термінології, курсів і вимог до фаху [12].

Під системою стратегічних комунікацій розуміється скоординоване й належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних і психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави [13].

Щодо цього визначення є ряд зауважень. Зокрема, проголошення метою стратегічних комунікацій «просування цілей держави», а не суспільства чи української нації, за певних обставин, може суперечити демократичному напрямку розвитку країни. Також у визначенні йдеться про скоординоване й належне використання комунікативних можливостей держави, тобто держава не ставить за мету та не бере на себе зобов'язання координувати комунікативні можливості корпорацій чи інститутів громадянського суспільства. Логічно, як видається, було б вести мову про скоординоване державою належне використання комунікативних можливостей українського суспільства. І можливостей бібліотек, зокрема. Їхнє місце в системі визначається, виходячи з основних функцій бібліотеки як соціального інституту, суб'єкта соціальних комунікацій.

З огляду на досвід співпраці аналітичних підрозділів НБУВ з органами державної влади можемо говорити про доцільність залучення їх до розвитку системи стратегічних комунікацій. Наприклад, одним із завдань Міністерства інформаційної політики є забезпечення створення механізмів моніторингу відкритих джерел інформації для потреб стратегічних комунікацій. Наукові бібліотеки можуть стати складовою такого механізму. Так, аналітичні підрозділи НБУВ давно вже проводять тематичні моніторингові дослідження за матеріалами інтернет-ресурсів на замовлення органів державної влади, які допомагають управлінським

структурам у комплексному аналізі ситуації, виявленні закономірностей суспільного розвитку, виробленні доцільних і обґрунтованих пропозицій для прийняття відповідних рішень у сферах державного управління.

До принципів розвитку системи стратегічних комунікацій належить побудова зворотного зв'язку, врахування думок і реакцій цільової аудиторії на меседжі й конкретні події. Саме послідовне втілення цього принципу дасть змогу державі вчасно діагностувати наростаючі проблеми, коригувати власні інформаційні акції. І тут бібліотека може відіграти свою роль точки доступу до суспільно важливої інформації. Аналітичні підрозділи НБУВ мають подібний досвід роботи в межах міжнародного проекту за підтримки USAID «Програма сприяння парламенту України: Програма розвитку законотворчої політики» (ПСП II), що завершився 31 липня 2013 р.

Інформаційно-аналітичні структури часто виступають проміжною ланкою в системі комунікацій між громадянами і владою. Отримуючи інформацію від органів державної влади, вони доносять її споживачам без викривлень, зумовлених упередженістю, заангажованістю, гонитвою за сенсаційністю тощо (що властиво ЗМІ).

Аналітичні підрозділи НБУВ широко практикують делегування власних кореспондентів на прес-конференції державних і політичних діячів, засідання громадських та політичних організацій тощо. Це дає можливість аналізувати та висвітлювати події оперативно, без зайвих проміжних етапів і впливу додаткових інформаційних шумів.

Сучасна віртуалізація багатьох сторін суспільного життя, можливість спілкування в режимі реального часу з політиками, членами уряду, експертами й пересічними громадянами (соціальні медіа, прямі ефіри із засідань, інтернет-конференції тощо) наближають аналітика до процесу підготовки, обговорення, прийняття управлінських рішень, що не лише пришвидшує підготовку аналітичного матеріалу, а й дає можливість безпосереднього виходу на об'єкт дослідження, сприяє підвищенню якості аналітичного матеріалу, ефективності роботи інформаційно-аналітичних структур загалом. Таким чином аналітичні підрозділи бібліотек мають змогу оперативно реагувати на суспільні процеси й мінімізувати викривлення інформації [14, с. 130].

Важливо не лише формально налагодити механізми прямого і зворотного зв'язку (прес-конференції, гарячі лінії, громадські обгово-

рення тощо), а й забезпечити єдине (однакове) розуміння вживаних понять і значень. Складність рішень і текстів, які є результатом роботи органів влади, – законів, постанов, інших нормативно-правових актів – є передумовою виникнення недовіри громадян до влади в цілому. Фахівці стверджують, що мова нормативно-правових актів є одним з потужних бар'єрів відчуження між державою, що вимагає виконання актів, і громадянами [15]. Ряд проектів аналітичних підрозділів НБУВ створювалися в співпраці з прес-службами органів державної влади й були спрямовані як на інформування читачів щодо актуальних проблем, так і донесення громадської думки до представників влади.

Беручи в такий спосіб участь у процесах політичної комунікації, про що пише Т. Гранчак, бібліотека, відповідно до її суті, має прагнути забезпечити наповнення каналів комунікації максимально об'єктивною, достовірною, актуальною, науковою інформацією, яка була б здатною долати інформаційно-комунікативні шуми й бар'єри. «Для якомога повнішої реалізації і використання своїх потенційних можливостей у політичній комунікації та виконання свого призначення як соціального інституту бібліотека має налагоджувати систематичну співпрацю з органами державного урядування та інститутами громадянського суспільства. З цією метою – активно впроваджувати у свою діяльність нові форми інтерактивної взаємодії з користувачами, що виникли під впливом сучасних електронних технологій, вивчати й упроваджувати ефективні технології та форми комунікативної діяльності» [16, с. 426].

Слід зауважити, що науковим бібліотекам не варто чекати, доки будуть прийняті державні рішення щодо залучення їх у систему стратегічних комунікацій. Необхідно продовжити переорієнтування бібліотечного маркетингу на читача й активніше пропонувати та просувати власні інформаційні сервіси й послуги. Зокрема, і орієнтовані на таких користувачів, як органи державної влади. Здається, загальновизнаною в науковій літературі з бібліотечної справи є думка, що лише сучасні бібліотечні онлайн-сервіси дають шанс на життя науковим бібліотекам. Додамо, і шанс трансформуватися в центри інтелектуальної переробки інформації. «За умов стрімкого зростання обсягів інформаційних потоків бібліотеки також мають взяти на себе роль наукових центрів з аналізу тенденцій розвитку інформаційної сфери суспільства, розробки і впровадження ефективних методик користування та керування інформацією

в системі політичної комунікації. Адже саме бібліотеки мають необхідну науково-методологічну базу й досвід» [16].

Перед бібліотеками стоїть завдання забезпечити швидкий і зручний онлайн-доступ користувачів до цифрової інформації, а не продовжувати спроби відновити рівень відвідуваності бібліотечних залів. Звичайно, виконання цього завдання потребує розв'язання ряду проблем: перерозподіл кадрів і їх навчання, оцифрування фондів, технічне й технологічне переоснащення тощо. Чи можливо це в країні, що воює, за умов украй низького рівня зацікавленості владної еліти в розвитку бібліотек, а також відповідного фінансування? Оптимістична відповідь: такий шанс є. Якщо бібліотеки зможуть стати потрібними окремій громаді, суспільству загалом і владі зокрема. Бібліотека має пропонувати себе: свої сервіси, зручність, комфорт, оперативність, надійність, стабільність, компетентність. Пропонувати те, що завжди вмiла найкраще – зберігати інформацію, працювати з нею, надавати до неї доступ.

Велике значення має маркетинг і піар. Завдяки їм, як показує зарубіжний досвід, амбіційний план розвитку бібліотеки може зацікавити не лише її працівників, а й громаду, спонсорів, благодійників і органи державної влади та самоврядування.

Позитивний досвід співпраці СІАЗ НБУВ із РНБО України з питань протидії інформаційній агресії з боку РФ свідчить про значний потенціал аналітичних підрозділів бібліотек у розвитку системи стратегічних комунікацій в Україні. Зокрема, ідеться про можливість моніторингу й аналізу актуальних проблем суспільства на базі відкритих джерел інформації, фондів бібліотеки для потреб державних органів; з іншого боку, про поширення суспільно важливої інформації серед населення, розширення вільного доступу до неї користувачів бібліотеки.

Предметом подальших досліджень фахівців із соціальних комунікацій мають стати проблеми, що стоять перед Україною в контексті подальшого розширення діалогу, співробітництва й координації дій з ЄС і НАТО у сфері стратегічних комунікацій, адаптації їхнього досвіду до українських реалій, розвитку механізмів взаємодії органів державної влади та суб'єктів гуманітарної сфери, інститутів громадянського суспільства щодо протидії інформаційній агресії як складової системи стратегічних комунікацій.

Вочевидь з метою регулювання суспільних відносин у сфері стратегічних комунікацій є необхідність у розробленні окремого нормативно-

правового акта, у якому буде визначено суть, зміст форми й методи, складові та інші важливі параметри ефективного функціонування системи стратегічних комунікацій в Україні, зокрема й роль різних суб'єктів соціокультурного простору.

Початковий етап формування системи стратегічних комунікацій характеризується недостатнім залученням суб'єктів гуманітарної сфери, інститутів громадянського суспільства до цих процесів. Тема стратегічних комунікацій, обговорення якої не вийшло за межі вузького кола фахівців-практиків і науковців, має стати предметом широкої дискусії. Це допоможе уникнути схематичного копіювання напрацювань НАТО у цій сфері та адаптувати систему, що формується, до особливостей ситуації в Україні.

Водночас слід наголосити, що формування системи стратегічних комунікацій в Україні створює додаткові інституційні можливості для подальшого розвитку механізмів протидії російській інформаційній агресії та дає шанс науковим бібліотекам визначити своє місце в цій системі за умови вдосконалення своїх можливостей як центру інтелектуальної обробки інформації, підвищення якості інформаційних продуктів, сервісів і послуг.

Література

1. *Почепцов Г. Г.* Стратегические коммуникации: стратегические коммуникации в политике, бизнесе и государственном управлении / Г. Г. Почепцов. – Киев : Альтерпрес, 2008. – 216 с.
2. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – Київ : НІСД, 2017. – 496 с.
3. *Кушнір О. В.* Поняття та сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні / О. В. Кушнір // Право і суспільство. – 2015. – № 6. – С. 27–31.
4. *Соловйов С. Г.* Основні характеристики стратегічних комунікацій / С. Г. Соловйов // Вісн. Нац. ун-ту цивільного захисту України. Серія: Державне управління. – 2016. – Вип. 1. – С. 165–170.
5. *Соловйов С. Г.* Супровід реформ: виклики для стратегічних комунікацій [Електронний ресурс] / С. Г. Соловйов. – Режим доступу: <http://eesa-journal.com/2017/02/27/suprovid-reform-vikliki-dlya-strategichnix-komunikacij>. – Назва з екрана.

6. Баровська А. В. Стратегічні комунікації: досвід НАТО / А. В. Баровська // Стратег. пріоритети. – 2015. – № 1 (34). – С. 147–152.

7. Ліпкан В. А. Експертний висновок на проєкт Стратегії розвитку ефективних комунікацій у ЗСУ [Електронний ресурс] / В. А. Ліпкан. – Режим доступу: <http://goal-int.org/ekspertnij-visnovok-na-proekt-strategii-rozvitku-efektivnix-komunikacij-u-zsu>. – Назва з екрана.

8. Ліпкан В. А. Роль стратегічних комунікацій в протидії гібридній війні проти України [Електронний ресурс] / В. А. Ліпкан. – Режим доступу: <http://goal-int.org/rol-strategichnix-komunikacij-v-protidii-gibridnij-vijni-proti-ukraini>. – Назва з екрана.

9. Гуцал С. Публічна дипломатія та стратегічні комунікації [Електронний ресурс] / С. Гуцал. – Режим доступу: journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2769/2473. – Назва з екрана.

10. Дубов Д. В. Організаційно-правові проблеми впровадження системи стратегічних комунікацій в Україні [Електронний ресурс] / Д. В. Дубов, А. В. Баровська // Інформ. безпека людини, суспільства, держави. – 2017. – № 1 (21). – С. 10–16. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2017_1%2821%29_4. – Назва з екрана.

11. Тихомирова Є. Б. Стратегічні комунікації як один з пріоритетів глобальної стратегії зовнішньої політики і безпеки ЄС / Є. Б. Тихомирова // Міжнар. відносини. Серія: Політичні науки : електрон. вид. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – Київ, 2017. – № 14.

12. Побудова системи державних стратегічних комунікацій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mip.gov.ua/files/documents/Stratcom_Report_2016_UKR_updated.pdf. – Назва з екрана.

13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України № 555/2015 [Електронний ресурс] // Офіц. представництво Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>. – Назва з екрана.

14. Чуприна Л. Оперативна інтернет-інформація в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек України : монографія / Л. Чуприна ; наук. ред. В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 208 с.

15. «Зрозуміла мова» / «plain language» у забезпеченні комунікативного зв'язку влада – громадськість на окупованих та звільнених територіях

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/language-35506.pdf>. – Назва з екрана.

16. Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 481 с.

References

1. Pocheptsov, G. G. (2008). Strategicheskie kommunikatsii: strategicheskie kommunikatsii v politike, biznese i gosudarstvennom upravlenii [Strategic communications: strategic communications in politics, business and public administration]. Kiev: Alterpres [in Russian].

2. Horbulin, V. P. (Ed.). (2017). Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front [World Hybrid War: Ukrainian Front]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

3. Kushnir, O. V. (2015). Poniattia ta sutnist stratehichnykh komunikatsii u suchasnomu ukrainskomu derzhavotvorenni [The concept and essence of strategic communications in the modern Ukrainian state creation]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, no 6, pp. 27–31 [in Ukrainian].

4. Soloviov, S. H. (2016). Osnovni kharakterystyky stratehichnykh komunikatsii [Main Characteristics of Strategic Communications]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Seriya: Derzhavne upravlinnia – Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Series: Public Administration*, issue 1, pp. 165–170 [in Ukrainian].

5. Soloviov, S. H. Suprovid reform: vyklyky dlia stratehichnykh komunikatsii [Support for reforms: Challenges for strategic communications]. *eesa-journal.com*. Retrieved from <http://eesa-journal.com/2017/02/27/suprovid-reform-viklyki-dlya-stratehichnix-komunikacij> [in Ukrainian].

6. Barovska, A. V. (2015). Stratehichni komunikatsii: dosvid NATO [Strategic Communications: NATO Experience]. *Stratehichni priorytety – Strategic Priorities*, no 1 (34), pp. 147–152 [in Ukrainian].

7. Lipkan, V. A. Ekspertnyi vysnovok na proekt Stratehii rozvytku efektyvnykh komunikatsii u ZSU [Expert opinion on the draft Strategy for the Development of Effective Communications in the Armed Forces]. *goal-int.org*. Retrieved from <http://goal-int.org/ekspertnij-visnovok-na-proekt-strategii-rozvytku-efektivnix-komunikacij-u-zsu> [in Ukrainian].

8. Lipkan, V. A. Rol stratehichnykh komunikatsii v protyidii hibrydnoi

viini proty Ukrainy [The role of strategic communications in countering the hybrid war against Ukraine]. *goal-int.org*. Retrieved from <http://goal-int.org/rol-strategichnix-komunikacij-v-protidii-gibridnij-vijni-proti-ukraini> [in Ukrainian].

9. Hutsal, S. Publichna dyplomatiia ta stratehichni komunikatsii [Public Diplomacy and Strategic Communications]. Retrieved from journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2769/2473 [in Ukrainian].

10. Dubov, D. V. (2017). Orhanizatsiino-pravovi problemy vprovadzhennia systemy stratehichnykh komunikatsii v Ukraini [Organizational and Legal Problems of the Implementation of the Strategic Communication System in Ukraine]. *Informatsiina bezpeka liudyny, suspilstva, derzhavy – Information Security of Human, Society, State*, no 1 (21), pp. 10–16. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2017_1%2821%29_4 [in Ukrainian].

11. Tykhomyrova, Ye. B. (2017). Stratehichni komunikatsii yak ody z pryoritetiv hlobalnoi stratehii zovnishnoi polityky i bezpeky YeS [Strategic communications as one of the priorities of the global strategy of EU foreign policy and security]. *Mizhnarodni vidnosyny. Serii: Politychni nauky – International Relations. Series: Political Sciences*, no 14 [in Ukrainian].

12. Pobudova systemy derzhavnykh stratehichnykh komunikatsii Ukrainy [Construction of the system of state strategic communications of Ukraine]. *mip.gov.ua*. Retrieved from http://mip.gov.ua/files/documents/Stratcom_Report_2016_UKR_updated.pdf [in Ukrainian].

13. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 555/2015 «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 2 veresnia 2015 roku «Pro novu redaktsiiu Voiennoi doktryny Ukrainy» [Decree of the President of Ukraine № 555/2015 «On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 2, 2015 «On the new edition of the Military Doctrine of Ukraine»»]. *president.gov.ua*. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> [in Ukrainian].

14. Chupryna, L. (2014). Operatyvna internet-informatsiia v informatsiino-analitychnii diialnosti bibliotek Ukrainy [Operational Internet information in the information-analytical activity of libraries in Ukraine]. V. M. Horovy (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

15. «Zrozumila mova» / «plain language» u zabezpechenni komunikatyvnoho zviazku vlada – hromadskist na okupovanykh ta zvilnennykh terytoriiakh [«Clear language»/«lain language» in providing communication

communication power – the public in the occupied and liberated territories]. *niss.gov.ua*. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/language-35506.pdf> [in Ukrainian].

16. Hranchak, T. (2012). *Biblioteka i politychna komunikatsiia* [Library and political communication]. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.10.2017.

Leonid Chupryna,

Cand. Sci. (Social Communications), Head of Department,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Library Analytical Units in the System of Strategic Communications

The role of analytical units of scientific libraries in the development of strategic communications in Ukraine is considered. The positive experience in cooperation of information and analytical support service of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine with state authorities to counter Russia's information aggression is analyzed. Significant potential of analytical units of libraries, its ability to monitor and analyze society current problems on the basis of open sources of information, libraries' funds for the needs of state bodies, dissemination of publicly important information among the population and the expansion of free access library users to information is highlighted.

It is specified that formation of the system of strategic communications in Ukraine creates additional institutional opportunities for further development of mechanisms to counteract Russia' information aggression and allows scientific libraries to determine its place in this system.

Keywords: strategic communications, information and analytical activity of libraries, counteraction to informational aggression.